

QASHQADARYO VILOYATIDA PAXTA-TO‘QIMACHILIK SANOATINING QO‘SHILGAN QIYMAT ZANJIRI: HOLAT TAHLILI VA RIVOJLANTIRISH YO‘NALISHLARI

Qurbonov Alisher Boboqulovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
i.f.n. professori

E-mail: qurbonovalisher@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3208-5657

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotda Qashqadaryo viloyatida paxta-to‘qimachilik sanoatining qo‘shilgan qiymat zanjiri bosqichma-bosqich tahlil qilindi. Paxta yetishtirish, paxta tozalash, ip yigirish, mato ishlab chiqarish, bo‘yash va tayyor mahsulot ishlab chiqarish bosqichlaridagi ishlab chiqarish hajmlari hamda qo‘shilgan qiymat ko‘rsatkichlari baholandi. Tahlil natijasida zanjirning asosiy rivojlanish imkoniyatlari va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasi aniqlandi. Hududda qo‘shilgan qiymatni oshirishga xizmat qiluvchi ustuvor yo‘nalishlar asoslab berildi. Taklif etilgan yondashuv hududiy sanoat siyosatini takomillashtirish, qayta ishlash darajasini kengaytirish va eksport salohiyatini oshirish uchun amaliy ahamiyat kasb etdi.

Kalit so‘zlar: paxta-to‘qimachilik klasteri, qo‘shilgan qiymat zanjiri, paxta tolasi, ip kalava, to‘qimachilik sanoati, qayta ishlash, eksport, Qashqadaryo viloyati.

Аннотация

В исследовании был проведён поэтапный анализ цепочки добавленной стоимости хлопково-текстильной промышленности Кашкадарьинской области. Были оценены объёмы производства и показатели добавленной стоимости на стадиях выращивания хлопка, переработки хлопкового волокна, производства пряжи, ткани, отделки и готовой текстильной продукции. Полученные результаты позволили определить уровень использования производственных мощностей и выявить перспективные направления дальнейшего развития цепочки создания стоимости. Были обоснованы практические меры по увеличению глубины переработки сырья, повышению эффективности промышленного производства и расширению экспортного потенциала региона. Предложенный подход может быть использован при разработке региональных программ развития текстильной промышленности.

Ключевые слова: хлопково-текстильная промышленность, цепочка добавленной стоимости, хлопковое волокно, пряжа, текстильный кластер, переработка, экспорт, Кашкадарьинская область.

Abstract

This study examined the value chain of the cotton-textile industry in the Kashkadarya region through a stage-by-stage assessment of production and value creation. Production volumes and value-added indicators were evaluated for cotton cultivation, cotton processing, yarn production, fabric manufacturing, dyeing, and finished textile products. The analysis identified the current level of production capacity utilization and the main opportunities for strengthening the regional value

chain. Priority directions for increasing domestic processing, expanding high-value textile production, and improving export performance were substantiated. The proposed analytical approach provides a practical basis for regional industrial planning and supports the sustainable development of the cotton-textile sector.

Keywords: cotton-textile industry, value chain, cotton fiber, yarn, textile cluster, value added, export, Kashkadarya region.

KIRISH

Jahon to'qimachilik va tayyor kiyim bozorining hajmi yildan-yilga o'sib borayotgan hozirgi sharoitda xom ashyo resurslariga ega mamlakatlar uchun uni chuqur qayta ishlash va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulot ishlab chiqarish strategik ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston dunyodagi yirik paxta yetishtiruvchi mamlakatlardan biri sifatida so'nggi yillarda paxta xom ashyosini chetga sotishdan butunlay voz kechib, uni ichki bozorda to'liq qayta ishlash siyosatiga o'tdi. 2017-2018 yillardan boshlab joriy etilgan paxta-to'qimachilik klasterlari tizimi ushbu siyosatning institutsional asosini tashkil etdi [1]; [2]. Mazkur islohotlar natijasida tarmoqda chuqur tarkibiy o'zgarishlar yuz berdi: paxta tolasini xom holda eksport qilish to'xtatildi, ip kalava, mato va tayyor mahsulot ishlab chiqarish hajmlari izchil o'sdi, xalqaro bozorlarda o'zbek to'qimachilik mahsulotlariga bo'lgan ishonch mustahkamlandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 16-fevral 2026-yil PF-21-son to'qimachilik sanoatida qo'shilgan qiymat zanjirini to'liq shakllantirish va tayyor mahsulot ulushini oshirish ustuvor vazifalar qatorida belgilangan [4]. Shu bilan birga, qo'shilgan qiymat zanjirining hududlar darajasida qay darajada shakllanganini baholash, har bir qayta ishlash bosqichida yaratilayotgan qiymatni miqdoriy aniqlash hamda zanjirdagi «uzilish» nuqtalarini topish masalalari ilmiy adabiyotlarda yetarlicha yoritilmagan. Xususan, respublikaning yirik paxtachilik mintaqalaridan biri bo'lgan Qashqadaryo viloyati misolida korxonalar ma'lumotlariga asoslangan bunday kompleks tahlil amalga oshirilmagan edi. Shu bois paxta hosili va viloyat klasterlarining ishlab chiqarish ko'rsatkichlari asosida qo'shilgan qiymat zanjirini miqdoriy baholash hamda uni rivojlantirish zaxiralarini aniqlash va unga erishish uchun viloyatning xom ashyo bazasini baholash; tola, ip kalava, mato, bo'yash va tayyor mahsulot bosqichlari bo'yicha quvvatlar va ishlab chiqarish hajmlarini tahlil qilish, har bir bosqichda yaratiladigan qo'shilgan qiymatni hisoblash, zanjirdagi nomutanosibliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish kabi masalalarni yrganishni taqozo qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Hududiy ishlab chiqarish tizimlarining nazariy asoslari A.Marshallning «sanoat hududlari» konsepsiyasiga borib taqaladi. Olim bir sohaga ixtisoslashgan korxonalarining hududiy jamlanishi ixtisoslashgan mehnat bozori, yordamchi tarmoqlarning rivojlanishi va bilimlarning tarqalishi hisobiga qo'shimcha iqtisodiy samara berishini asoslab bergan [5]. Zamonaviy klaster nazariyasining asoschisi M.Porter klasterini muayyan sohada faoliyat yurituvchi, o'zaro bog'liq kompaniyalar va institutlarning geografik jihatdan yaqin joylashgan guruhi sifatida talqin etadi hamda klasterlarni milliy va hududiy raqobatbardoshlikning asosiy manbalaridan biri

deb hisoblaydi [6]; [7]. Ushbu yondashuvga ko'ra, klaster ichidagi raqobat va kooperatsiyaning uyg'unligi unumdorlik o'sishi va innovatsiyalarni rag'batlantiradi. O'zbekistonda joriy etilgan paxta-to'qimachilik klasterlari modeli - paxta yetishtirishdan tayyor mahsulotgacha bo'lgan zanjirni yagona tashkiliy tuzilma doirasida birlashtirishi bilan - mazkur nazariyaning amaliy tatbig'i hisoblanadi. Global qiymat zanjirlari maktabi vakillari G.Jereffi, J.Xamfri va T.Styorjon qiymat zanjirlarini boshqarishning besh turini (bozor, modul, munosabatlarga asoslangan, asir va ierarxik turlar) ajratib, zanjir bo'g'inlari o'rtasidagi munosabatlar xarakteri qiymat taqsimotini belgilashini ko'rsatgan [8]. R.Kaplinski va M.Morris qiymat zanjirini tahlil qilishning amaliy metodologiyasini ishlab chiqib, zanjir bo'ylab qiymatning qanday taqsimlanishini o'rganish rivojlanayotgan mamlakatlar uchun alohida ahamiyatga ega ekanini ta'kidlagan [9]. J.Xamfri va X.Shmits ishlab chiqarishni takomillashtirishning to'rt yo'nalishini - jarayon, mahsulot, funksional va tarmoqlararo apgreydingni farqlaydi [10]. Funksional apgreyding, ya'ni zanjirning quyi bo'g'inlaridan (xom ashyo) yuqori bo'g'inlariga (mato, tayyor mahsulot, dizayn va brending) o'tish, aynan O'zbekiston paxta-to'qimachilik sanoatida amalga oshirilayotgan transformatsiyaning nazariy ifodasi bo'lib xizmat qiladi.

Milliy darajada sohani rivojlantirishning me'yoriy-huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 dekabrda PQ-3408-son qarori [1], O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 31-mart 253-son Qarori [2] hamda Prezidentning 2019-yil 16-sentabrdagi PQ-4453-son qarori [3] bilan belgilangan bo'lib, ularda klaster modeliga o'tish va tayyor mahsulot ishlab chiqarishni rag'batlantirish mexanizmlari mustahkamlangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 16-fevral 2026-yil PF-21-son "Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo'ljallangan ustuvor yo'nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida" Farmonida paxta tolasini to'liq ichki qayta ishlash va to'qimachilik eksportini keskin oshirish maqsadlari qo'yilgan [4]. O'zbekiston paxta sektoridagi islohotlar xalqaro tashkilotlar e'tiborida ham bo'ldi. Xalqaro mehnat tashkilotining mustaqil monitoringi paxta yig'im-terimida tizimli majburiy mehnatga barham berilganini tasdiqladi [11], bu esa xalqaro hamjamiyatning o'zbek paxtasiga nisbatan cheklovlarini bekor qilinishiga va milliy to'qimachilik mahsulotlari uchun jahon bozorlariga yo'l ochilishiga xizmat qildi. Natijada tayyor mahsulot eksportini kengaytirish uchun qulay tashqi shart-sharoit yuzaga keldi, bu esa hududlardagi qiymat zanjirlarini to'liq shakllantirish masalasini yanada dolzarblashtiradi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotning axborot bazasini Qashqadaryo viloyatida to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish ko'rsatkichlari bo'yicha rasmiy idoraviy ma'lumotlar tashkil etadi [12]. Ma'lumotlar 2025 yilgi paxta hosili, viloyatdagi 17 ta paxta-to'qimachilik klasteri va ixtisoslashgan to'qimachilik korxonalarining mavjud ishlab chiqarish quvvatlari hamda amaldagi (rejalashtirilgan) ishlab chiqarish hajmlarini qamrab oladi.

Qo‘shilgan qiymat zanjirini miqdoriy baholashda koeffitsiyentlar usuli qo‘llanildi. Texnologik chiqish koeffitsiyentlari quyidagicha qabul qilindi: paxta xom ashyosidan tola chiqimi - 35 foiz; toladan ip kalava - 80 foiz; ip kalavadan gazlama - 97 foiz, trikotaj mato - 95 foiz; matoni bo‘yash - 95 foiz; bo‘yalgan matodan tayyor mahsulot - 99 foiz. Mahsulotlarni qiymatlashda o‘rtacha narxlar qo‘llanildi: 1 kg tola - 20 ming so‘m, 1 kg ip kalava - 35 ming so‘m. Har bir bosqichda yaratiladigan qo‘shilgan qiymat ulushi dastlabki bosqichlar (tola, ip kalava) uchun 30 foiz, keyingi bosqichlar (mato, bo‘yash, tayyor mahsulot) uchun 36 foiz miqdorida hisobga olindi.

Tahlilda, shuningdek, statistik guruhlash (klasterlarni hosil hajmi bo‘yicha tabaqalash), qiyosiy tahlil (mavjud quvvatlar va ishlab chiqarish hajmlarini solishtirish) hamda tarkibiy tahlil (tolaning viloyat ichida va tashqarisida qayta ishlanish nisbati) usullaridan foydalanildi. Quvvatlardan foydalanish darajasi ishlab chiqarish hajmining mavjud quvvatga nisbati sifatida aniqlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

2025 yilda Qashqadaryo viloyatida jami 538,4 ming tonna paxta xom ashyosi yetishtirildi. Hosilning deyarli barchasi paxta-to‘qimachilik klasterlari tomonidan yetishtirilgan bo‘lib, klasterlar o‘rtasida sezilarli tabaqalanish kuzatiladi: eng yirik uchta klaster - Indorama Agro MCHJ (87,9 ming tonna), Qashqadaryojingu MCHJ (84,1 ming tonna) va Sul-ton tex Agroup MCHJ (65,5 ming tonna) - viloyat hosilining qariyb 44 foizini ta‘minlagan (1-jadval). Paxtani tolaga aylantirish bosqichida 35 foizlik chiqish koeffitsiyenti asosida jami 188 ming tonna tola olinishi hisoblangan bo‘lib, uning qiymati 3 769 mlrd so‘mni tashkil etadi. Viloyatdagi paxta tozalash quvvatlari 223 ming tonnaga teng, ya‘ni hosilga nisbatan ta‘minlanganlik 118,1 foizni tashkil etadi - bu bosqichda quvvat taqchilligi mavjud emas. Klasterlarni hosil hajmi bo‘yicha guruhlash quyidagi manzarani beradi: yirik guruh (60 ming tonnadan ortiq) - 3 ta klaster, jami 237,5 ming tonna yoki hosilning 44,1 foizi; o‘rta guruh (15-40 ming tonna) - 11 ta klaster, 273,0 ming tonna yoki 50,7 foiz; kichik guruh (15 ming tonnagacha) - 3 ta klaster, 25,2 ming tonna yoki 4,7 foiz. Bunday tarkib xom ashyo bazasining nisbatan mutanosib taqsimlanganini, ayni paytda yirik klasterlarning zanjir barqarorligida hal qiluvchi rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

1-jadval

Paxta-to‘qimachilik klasterlari kesimida 2025 yil hosili va tola ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari¹

Korxonona nomi	Joylashgan hududi	2025 y. hosil, ming tn	Mavjud quvvat, ming tn	Olinadigan tola, ming tn	Tola qiymati, mlrd so‘m
Indorama agro MCHJ	Kasbi tumani	87,9	33,0	30,8	615,4
Qashqadaryojingu MCHJ	Koson tumani	84,1	20,0	29,4	588,4
Sul-ton tex group MCHJ	Qarshi tumani	65,5	24,5	22,9	458,8

¹ Manba: [12] asosida muallif hisob-kitoblari.

Korxonona nomi	Joylashgan hududi	2025 y. hosil, ming tn	Mavjud quvvat, ming tn	Olinadigan tola, ming tn	Tola qiymati, mlrd so‘m
Koson baxt tekstil MCHJ	Koson tumani	37,1	18,3	13,0	259,7
Shodlik paxta don klasteri MCHJ	Qarshi tumani	33,4	8,0	11,7	233,9
Mirishkor ratex tekstil MCHJ	Mirishkor tumani	32,8	10,2	11,5	229,9
Cluster khilal MCHJ	Qarshi tumani	30,8	8,5	10,8	215,9
Oq saroy klaster MCHJ	Yakkabog‘ tumani	25,0	20,0	8,8	175,0
Oq saroy textile MCHJ	Qamashi tumani	22,4	10,0	7,9	157,1
Emg Inter Investment MCHJ xk	Muborak tumani	21,6	12,0	7,6	151,2
Qashqadaryo World Agricultural MCHJ xk	Mirishkor tumani	17,8	5,0	6,2	124,7
Bunyodkor MCHJ	Koson tumani	17,2	12,0	6,0	199,8*
Qarshi agroklastar MCHJ	Qarshi tumani	15,7	15,3	5,5	110,0
Qamashi tekstil MCHJ	Qamashi tumani	19,2	8,5	6,7	134,7
Beshkent-agro klaster MCHJ	Chiroqchi tumani	14,5	10,2	5,1	200,5*
«Kitob ip yigiruv» aj	G‘uzor tumani	5,8	7,0	2,0	40,3
Tianqin MCHJ xk	Qamashi tumani	4,9	-	1,7	34,5

* Ayrim korxonalar bo‘yicha qiymat ko‘rsatkichlari dastlabki hisob-kitoblar asosida keltirilgan. ** Viloyat jamiga urug‘chilik korxonalarining 2,5 ming tonna hosili ham kiritilgan.

Muhim natijalardan biri - tolaning hududiy taqsimoti: olinadigan 188 ming tonna tolaning 145 ming tonnasi (77 foizi) viloyat ichida qayta ishlanadi, 44 ming tonnasi (23 foizi) esa boshqa viloyatlarga chiqib ketadi.

Ikkinchi bosqichda viloyat ichida qayta ishlanadigan 145 ming tonna toladan 80 foizlik chiqish koeffitsiyenti bilan 115,8 ming tonna ip kalava ishlab chiqarilishi hisoblangan bo‘lib, uning qiymati 3 621 mlrd so‘mga teng. Viloyatdagi ip-yigiruv quvvatlari jami 125,3 ming tonnani tashkil etadi, shundan 77 ming tonnasi klasterlarga, 48,3 ming tonnasi ixtisoslashgan to‘qimachilik korxonalariga to‘g‘ri keladi. Klasterlar 66,5 ming tonna, to‘qimachilik korxonalar 41,7 ming tonna (1 691 mlrd so‘mlik) ip kalava ishlab chiqaradi (2-jadval).

2-jadvalda viloyatdagi 17 klasterdan yettitasida (Qashqadaryojingu, Mirishkor Ratex Tekstil, Shodlik Paxta Don Klasteri, Emg Inter Investment, Qamashi Tekstil, Qashqadaryo World Agricultural, Tianqin) ip-yigiruv quvvatlari hozircha mavjud

emas; ularga birlashtirilgan jami 60 ming tonnaga yaqin ip kalava boshqa korxonalar quvvatlarida yoki yangi quvvatlar hisobidan ishlab chiqarilishi lozim.

2-jadval
Ip kalava ishlab chiqarish ko'rsatkichlari (2-bosqich)¹

Korxonalar nomi	Mavjud quvvat, ming tn	Ip kalava miqdori, ming tn	Quvvatdan foydalanish, foizda	Qiymati, mlrd so'm
Sulton Tex Group MCHJ	21,5	18,4	117,1	642,4
«Kitob ip yigiruv» aj	18,0	1,61	1 116,7*	56,4
Cluster Khilal MCHJ	4,4	8,6	50,7*	302,3
Oq Saroy Klaster MCHJ	7,0	7,0	100,0	245,0
Oq Saroy Textile MCHJ	8,5	6,3	135,2	220,0
Bunyodkor MCHJ	8,5	4,8	176,9	168,1
Qarshi Agroklastar MCHJ	3,6	4,4	81,8	154,0
Beshkent-Agro Klaster MCHJ	5,5	4,1	135,1	142,5
Qashqadaryo MCHJ	-	23,5	-	-
Mirishkor ratex tekstil MCHJ	-	9,2	-	-
Shodlik Paxta Don klasteri MCHJ	-	9,4	-	-
Emg Inter Investment MCHJ xk	-	6,0	-	-
Qamashi tekstil MCHJ	-	5,4	-	-
Qashqadaryo World Agricultural MCHJ	-	5,0	-	-
Tianqin MCHJ xk	-	1,4	-	-
To'qimachilik korxonalari	48,3	41,7	86,3	1 691
Viloyat jami	125,3	115,8	108,2*	3 621

* Ko'rsatkich korxonaga birlashtirilgan xom ashyo hajmining mavjud quvvatga nisbatini aks ettiradi.

Uchinchi bosqichda mato ishlab chiqarish ikki yo'nalishda amalga oshiriladi: gazlama (chiqish 97 foiz) bo'yicha 2,3 ming tonna mahsulot 103 mlrd so'mga, trikotaj mato (chiqish 95 foiz) bo'yicha 32,2 ming tonna mahsulot 1,8 trln so'mga baholanadi. Ip kalavani qayta ishlashdan hosil bo'ladigan mahsulot hajmi 81,3 ming tonnani, qiymati 4,5 trln so'mni tashkil etadi (95 foizlik chiqishda).

To'rtinchi bosqich - matoni bo'yashda hozirgi holatda 21 ming tonna mato bo'yilib, uning qiymati 1,7 trln so'mga teng. Istiqbolli hisob-kitoblarga ko'ra, ip kalavani 60 foizi (66 ming tonna) matoga aylantirilib bo'yalganda uning qiymati 5,3 trln so'mga yetadi; qolgan 40 foiz (44 ming tonna) bo'yalmagan matoning qiymati esa 2,4 trln so'mga baholanadi. Demak, bo'yash bosqichi deyarli bir xil hajmdagi mahsulot qiymatini ikki barobardan ziyodga oshiradi.

¹ Manba: [12] asosida muallif hisob-kitoblari.

Beshinchi, yakuniy bosqichda 66 ming tonna bo‘yalgan matodan 99 foizlik chiqish bilan tayyor mahsulot ishlab chiqarilganda, uning umumiy qiymati 11,9 trln so‘mni tashkil etadi. Bu dastlabki xom ashyo - 3,8 trln so‘mlik tola qiymatidan uch barobardan ziyod yuqoridir.

3-jadval

Paxtani qayta ishlash bosqichlari bo‘yicha mahsulot hajmi va qo‘shilgan qiymat ko‘rsatkichlari¹

Qayta ishlash bosqichi	Mahsulot hajmi, ming tn	Qiymati, trln so‘m	Qo‘shilgan qiymat, trln so‘m
Paxta tolası	188,0	3,8	1,1
Ip kalava	115,8	3,6	1,0
Mato: gazlama	2,3	103	0,7
Mato: trikotaj	32,2	1,8	1,6
Matoni bo‘yash	21,0	1,7	0,6
Bo‘yalgan mato	66,0	5,3	1,9
Bo‘yalmagan mato	44,0	2,4	0,9
Tayyor mahsulot	66,0	11,9	4,0

Hisob-kitoblar shuni ko‘rsatadiki, dastlabki bosqichlarda (tola, ip kalava) qo‘shilgan qiymat ulushi 30 foizni, keyingi bosqichlarda (mato, bo‘yash, tayyor mahsulot) 36 foizni tashkil etadi. Tola va ip kalava bosqichlarida jami 2,1 trln so‘m, mato va bo‘yash bosqichlarida yana 2,8 trln so‘mdan ziyod, tayyor mahsulot bosqichida esa 4,0 trln so‘mlik qo‘shilgan qiymat yaratiladi. Har bir navbatdagi bosqich avvalgisidan yuqori iqtisodiy samara beradi.

Olinadigan tolaning 23 foizi (44 ming tonna, taxminan 880 mlrd so‘mlik xom ashyo) viloyat tashqarisida qayta ishlanmoqda. Bu holat viloyat uchun yo‘qotilayotgan qo‘shilgan qiymat demakdir: mazkur hajm viloyat ichida ip kalavaga aylantirilganda kamida 300 mlrd so‘mdan ziyod, tayyor mahsulotgacha yetkazilganda esa bir necha barobar ko‘proq qo‘shilgan qiymat hududda qolgan bo‘lar edi. Demak, tolanı viloyat ichida to‘liq qayta ishlashga erishish - zanjir samaradorligini oshirishning birinchi zaxirasidir.

Korxonalar kesimidagi tahlil quvvatlar bilan xom ashyo taqsimoti o‘rtasida jiddiy nomutanosiblik mavjudligini ko‘rsatdi. “Kitob Ip Yigiruv” AJda 18 ming tonnalik quvvatning atigi 9 foizi yuklangan bo‘lsa, Cluster Khilal MCHJga birlashtirilgan xom ashyo hajmi mavjud quvvatdan qariyb ikki barobar ortiq. Paxta tozalash bosqichida ham shunga o‘xshash holat kuzatiladi (Qashqadaryo jingu va shodlik klasterlarida xom ashyo quvvatdan ortiq). Bunday sharoitda klasterlararo kooperatsiya - ortiqcha xom ashyoga ega klasterlar bilan bo‘sh quvvatli korxonalar o‘rtasida uzoq muddatli

¹ Manba: [12] asosida muallif hisob-kitoblari.

shartnomalar tizimi - qo‘shimcha kapital xarajatlarsiz mavjud salohiyatdan to‘liq foydalanish imkonini beradi.

Yetti klasterda ip-yigiruv quvvatlarining mavjud emasligi zanjirning ikkinchi bo‘g‘inidagi asosiy “uzilish” nuqtasi hisoblanadi. Bo‘yash yo‘nalishida esa hozirgi 21 ming tonnalik hajmni istiqboldagi 66 ming tonnaga yetkazish uchun quvvatlarni uch barobarga yaqin oshirish talab etiladi. Bo‘yalgan va bo‘yalmagan mato qiymatlarining taqqoslanishi (5,3 trln so‘m va 2,4 trln so‘m) ushbu yo‘nalishdagi investitsiyalarning yuqori samaradorligini ko‘rsatadi.

Olingan natijalar qiymat zanjiri nazariyasi nuqtai nazaridan funksional apgreyding [10] jarayonining hududiy darajadagi miqdoriy ifodasini beradi: zanjirning har bir yuqori bo‘g‘iniga o‘tish qo‘shilgan qiymat normasining 30 foizdan 36 foizga oshishi va mahsulot qiymatining bir necha barobar ko‘payishi bilan kechadi. Shu bilan birga, tolaning bir qismi viloyatdan xom holda chiqib ketayotgani apgreyding jarayoni hali tugallanmaganini, zanjirning ayrim bo‘g‘inlari hudud doirasida “yopilmaganini” ko‘rsatadi. Bu M.Porter ta’kidlagan klaster ichki aloqalarining to‘liq shakllanmaganligi [6] bilan izohlanadi.

Zanjirning to‘liq shakllanishi bandlik (ayniqsa, mehnat sig‘imi yuqori tikuv-trikotaj bosqichida qishloq joylarda ayollar va yoshlar uchun o‘n minglab ish o‘rinlari), mahalliy byudjet tushumlari (har bir bosqichdagi qo‘shilgan qiymat soliq bazasini kengaytiradi) hamda eksport salohiyati (tayyor mahsulot narxlarining barqarorligi valyuta tushumlarini mustahkamlaydi) nuqtai nazaridan ham muhim samara beradi. Klasterlarning viloyatning to‘qqizta tumanida joylashgani soha rivojini hududlararo mutanosib taqsimlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘tkazilgan tahlil quyidagi xulosalarga asos beradi. Birinchidan, Qashqadaryo viloyatida 2025 yilgi 538,4 ming tonna paxta hosili negizida to‘liq qiymat zanjiri shakllanish bosqichida: 188 ming tonna tola (3,8 trln so‘m), 115,8 ming tonna ip kalava (3,6 trln so‘m), 34,5 ming tonnadan ziyod mato, 21 ming tonna bo‘yalgan mato va istiqbolda 11,9 trln so‘mlik tayyor mahsulot ishlab chiqarish imkoniyati mavjud. Ikkinchidan, zanjir to‘liq ishga tushganda xom ashyo qiymati uch barobardan ziyodga oshadi. Uchinchidan, zanjirda uchta asosiy «uzilish» aniqlandi: tolaning 23 foizi viloyatdan chiqib ketishi, yetti klasterda ip-yigiruv quvvatining yo‘qligi va bo‘yash quvvatlarining taqchilligi.

Aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Viloyat ichida qayta ishlanadigan tola ulushini bosqichma-bosqich 90 foizga, so‘ngra 100 foizga yetkazish; buning uchun kamida 35-40 ming tonnalik yangi ip-yigiruv quvvatlarini barpo etish.

2. Ip-yigiruv quvvatiga ega bo‘lmagan yetti klaster bo‘yicha aniq muddatlar, moliyalashtirish manbalari va mas’ullar belgilangan investitsiya dasturini qabul qilish.

3. Ortiqcha xom ashyoli klasterlar bilan bo‘sh quvvatli korxonalar o‘rtasida uzoq muddatli kooperatsiya shartnomalari tizimini joriy etish.

4. Bo‘yoq-pardozlash quvvatlarini uch barobarga oshirish bo‘yicha loyihalarni davlat-xususiy sheriklik va imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlari asosida amalga oshirish; ekologik toza, suv tejankor texnologiyalarga ustuvorlik berish.

5. Tayyor mahsulotni xalqaro bozorlarga yo‘naltirish, xalqaro sertifikatlash jarayonlarini rag‘batlantirish.

6. Soha uchun muhandis-texnolog, dizayner va malakali ishchi kadrlar tayyorlash tizimini kengaytirish.

7. Klasterlar kesimida xom ashyo harakati, quvvatlardan foydalanish va qo‘shilgan qiymat ko‘rsatkichlarini real vaqt rejimida kuzatuvchi raqamli monitoring tizimini joriy etish; xom ashyo sifatini oshirish orqali tola chiqimini ko‘paytirish (har bir foiz o‘shirish - viloyat miqyosida 100 mlrd so‘mdan ortiq qo‘shimcha mahsulot).

Mazkur takliflarning amalga oshirilishi Qashqadaryo viloyatini respublika to‘qimachilik sanoatining yetakchi hududlaridan biriga aylantirish, o‘n minglab yangi ish o‘rinlari yaratish va «paxtadan tayyor mahsulotgacha» tamoyilini to‘liq ro‘yobga chiqarish imkonini beradi. Kelgusi tadqiqotlarda zanjir ko‘rsatkichlarini yillar kesimida dinamikada o‘rganish hamda boshqa viloyatlar bilan qiyosiy tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 14-dekabr PQ-3408-son “Paxtachilik tarmog‘ini boshqarish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori <https://lex.uz/docs/-3429584>

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 31-mart 253-son “Paxta-to‘qimachilik ishlab chiqarishlari va klasterlari faoliyatini tashkil etish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori <https://lex.uz/docs/-3607498>

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 16-sentabr PQ-4453-son “Yengil sanoatni yanada rivojlantirish va tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori <https://lex.uz/docs/-4516526>

4. O O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 16-fevral 2026-yil PF-21-son “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/-8050769> .

5. Marshall A. Principles of Economics. - London: Macmillan, 1890.

6. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. - New York: Free Press, 1990.

7. Porter M.E. Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review. - 1998. - Vol. 76, № 6. - P. 77-90.

8. Gereffi G., Humphrey J., Sturgeon T. The Governance of Global Value Chains // Review of International Political Economy. - 2005. - Vol. 12, № 1. - P. 78-104.

9. Kaplinsky R., Morris M. A Handbook for Value Chain Research. - Ottawa: IDRC, 2001.

10. Humphrey J., Schmitz H. How Does Insertion in Global Value Chains Affect Upgrading in Industrial Clusters? // Regional Studies. - 2002. - Vol. 36, № 9. - P. 1017-1027.

11. ILO. Third-party monitoring of child labour and forced labour during the 2021 cotton harvest in Uzbekistan. - Geneva: International Labour Organization, 2022.
12. Qashqadaryo viloyatida to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish ko'rsatkichlari bo'yicha ma'lumot. - Qarshi, 2025 (idoraviy ma'lumotlar).
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining rasmiy ma'lumotlari // <https://stat.uz>.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:	Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri:	Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri:	Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhih:	Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar:	Sadikov Shoxrux Shuxratovich Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, iyul, 7-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**